

A nyelv perspektívája az oktatásban

Beszámoló a PeLiKon2018 – I. Oktatásnyelvészeti konferenciáról

Az oktatásnyelvészet az alkalmazott nyelvészet meghatározó részterülete, amelynek vizsgálati körébe tartozik minden olyan oktatási és pedagógiai kérdés, amelyek megoldásában, feltárásában a nyelvtudomány eredményei és módszerei hasznosulhatnak.

Az Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékén a problémakör fontosságának tudatában 2009 őszén alakult meg egy oktatásnyelvészeti kutatócsoport, amely működésének első éveiben elsősorban tankönyvkutatással, tankönyvelemzésekkel foglalkozott. A csoport 2017 őszén felvette a PeLi Oktatásnyelvészeti kutatócsoport nevet, az elnevezés mozaikszavába építve a *pedagógia* és a *lingvisztika* szavak kezdő szótagjait, egyben utalva a finn *pele* 'játék' jelentésű szóra is.

A közösség egyik első nagyobb léptékű kezdeményezése a 2018. november 15–16. között Egerben megrendezett kétnapos PeLiKon2018 A nyelv perspektívája az oktatásban – I. Oktatásnyelvészeti konferencia megszervezése volt. A rendezvény a tervek szerint egy kétévenként megrendezendő konferenciasorozattá bővül majd, amelynek célja, hogy fórumot teremtsen a nyelv és oktatás kérdéseit kutató szakemberek interdiszciplináris párbeszédének, s egyúttal meghonosítsa az oktatásnyelvészet terminus használatát is a számos érintkező hazai kutatás egységbe foglalására.

A kétnapos konferencián három plenáris előadás hangzott el, a szekció-előadások pedig a magas résztvevői létszám miatt két-három párhuzamos szekcióban zajlottak. Az élénk szakmai diskurzusokat kiváltó kutatások, problémafelvetések előadói közt nyelvészek, pszichológusok, gyakorló tanárok és tanítók is szerepeltek. A tematikus szekciók az alábbi témakörök köré szerveződtek: az anyanyelvi nevelés és az idegennyelv-oktatás új szempontjai, az anyanyelvi nevelés és szövegértés, az oktatásban megjelenő nyelvi ideológiák, szaknyelvtanítás és szaknyelvi kommunikáció, a tudományos szövegek kérdései, az oktatás két- és többnyelvű helyzetei. A programfüzet mellett a részletes áttekintést nyújt a konferencia gazdag tematikájáról az absztraktok gyűjteménye is (Domonkosi–Rási, 2018).

A konferencia megnyitóján Domonkosi Ágnes a konferencia szervezőbizottságának elnökeként röviden felvázolta az oktatásnyelvészet feladatait, és összefoglalta a kezdeményezés célkitűzéseit. A plenáris előadások felmutatták a nyelv átfogó jelentőségét az oktatásban és a tanulásban, rámutatva a kétnyelvűség előnyeire, a kommunikációs szemlélet funkcióira és az anyanyelvnek a személyiség és a tudás formálódásában betöltött szerepére is. Csépe Valéria egyetemi tanár, az MTA levelező tagja plenáris előadásában a neurokognitív fejlődés vizsgálatának eredményeire építve olyan kérdésekre

kereste a választ, hogy milyen életkorban, hogyan és kitől szerezhető hatékony nyelvtudás; miben nyilvánul meg a kétnyelvűségi előny, s hogyan hat a nyelvek közti kódváltás a kognitív fejlődésre. Tolcsvai Nagy Gábor egyetemi tanár, az MTA rendes tagja a kommunikációnak a hazai oktatásban bevett, statikus értelmezését hasonlította össze a dinamikus felfogással, amely a beszélőtársak aktív részvételét hangsúlyozza. Plenáris előadása szemléletes tankönyvi példákkal mutatta be a kétféle értelmezést, rámutatva a dinamikus felfogás oktatásbeli hatékonyságára. A második nap plenáris előadója Eöry Vilma, a Magyar Nyelvstratégiai Intézet tanácsadója volt, aki az anyanyelvnek a tudás szerveződésében és a személyiség alakulásában való szerepét tekintette át, hangsúlyozva, hogy a közoktatásban az anyanyelv nem csupán egy tantárgy, hiszen a tudás közvetítőjeként kiemelt szerepe van a megismerésben.

A több mint hatvan szekció-előadás közül az anyanyelv-pedagógiai témákkal foglalkozókat az Anyanyelv-pedagógia folyóiratban részletesebben is bemutattuk (Ludányi 2018), most ezek áttekintése mellett kitérünk a további témákra, az idegennyelv-oktatás, illetve a szaknyelvek oktatásának kérdéseire is.

Az anyanyelvi nevelés kérdéseivel, új szempontjaival foglalkozó szekciókban egyaránt helyet kaptak az oktatásban közvetített nyelvszemlélettel, a tanulók nyelvi gyakorlataival, sajátosságaival, a megváltozott kommunikációs, oktatási környezettel, a szövegértési-szövegalkotási készség fejlesztésével, a stilisztikai kompetenciával, az alkalmazható módszerekkel, digitális lehetőségekkel, az anyanyelvi nevelés kétnyelvű környezetével foglalkozó előadások is.

A tanulók nyelvi tevékenységét érintően Laczkó Mária középiskolások spontán beszédét és tanórai megnyilatkozásait hasonlította össze, Hámori Ágnes pedig a megértéssel, tudásszervezéssel és -feldolgozással kapcsolatos reflexív, metakognitív megnyilatkozásokat, és ezeknek az osztálytermi diskurzusban való szerepét vizsgálta.

Az anyanyelvi tananyagra vonatkozóan az előadások és az azokat követő viták egyértelművé tették a grammatikatanítás szemléleti megújításának szükségességét: Viszket Anita, Dóla Mónika és Kleiber Judit egy, az elemi mondatokból kiinduló, a magyar mondat szórendi viszonyait középpontba helyező, a pragmatikaoktatás lehetséges bemenetét szolgáló modellre tettek javaslatot; Farkas Judit, Alberti Gábor és Szabó Veronika pedig az igei, igenévi és főnévi szerkezetek generatív modellezése és az oktatásban érvényesülő hagyományos elemzése közötti ellentmondásra hívták fel a figyelmet.

A magyar nyelvi tananyag összetevői és a hozzá kapcsolódó módszerek közül tárgyalásra került még a magánhangzók képzési jegyeinek az új fonetikai-fonológiai kutatások eredményeire épülő oktatása (Markó Alexandra, Csapó Gábor Tamás, Deme Andrea, Bartók Márton, Grácsi Tekla Etelka), a tulajdonnevek drámapedagógiai módszerekkel történő tanítása (Takács Judit, Tóth Mercédesz), és az a kérdés is, hogy a névtan tanításában hogyan

alkalmazhatók a szociolingvisztikai kutatási módszerek (Szabómihály Gizella). A nyelvi változás problémáinak tanításáról egyetemi hallgatók neologizmusokkal kapcsolatos vélekedéseiből kiindulva (Sólyom Réka) kaphattak képet a résztvevők.

A stilisztikai ismeretanyag elsajátíttatásának lehetőségeihez is több irányból közelítettek az előadók. Simon Gábor mellett érvelt, hogy mivel a tanulóknak szükségképpen van hallgatólagos tudása a nyelvi stílus jelenségéről, az ismeretbővítést érdemes ennek felhasználására építeni. Szikszainé Nagy Irma mintát nyújtva az érettségi összehasonlító elemzési feladatára készülő tanulóknak, Kosztolányi Ha negyvenéves elmúltál és Tóth Krisztina Delta című versét egymással összevetve elemezte. Nagy L. János pedig a Bóbita varázskönyve című kötetét ismertette mutatta be, miként tárgyalhatók Weöres Sándor verseinek nyelvi jellemzői.

Az anyanyelvi nevelés egyik meghatározó feladata a szövegértési és szövegalkotási képesség fejlesztése, amelynek a különböző korosztályokban eltérő, de folyamatos feladatait önálló tematikus szekcióban vitatták meg. Zs. Sejtes Györgyi a szövegértés pszicholingvisztikai háttéréről szólt, hangsúlyozva, hogy ennek ismerete és alkalmazása tudatosabbá teheti a pedagógusok szövegértési képességeket fejlesztő osztálytermi gyakorlatát. Az előadások önálló empirikus kutatási eredmények alapján mutattak rá az óvodás korosztály történetmesélési sajátosságaira (Murányi Sarolta), illetve komáromi magyar gimnazisták szövegértési eredményeire (Kázmér Klára), valamint betekintést nyerhettünk a szövegértő olvasást fejlesztő gyakorlatok készítésének szempontjaiba (Pankovics Gergő) és egy irodalomtankönyvi fejezet nyelvi, stilisztika, szövegtipológiai jellemzőibe is (H. Tóth István).

Az oktatásban érvényesülő nyelvi ideológiák kérdésével tematikailag és a szemléletmódokat tekintve is sokszínű szekció foglalkozott. Bodó Csanád előadása rámutatott, hogy a kisebbségi oktatás nyelvi ideológiái a tanteremben elsődlegesen nem a nyelvek közötti választásra, hanem a bahtyini értelemben vett „hangok sokféleségére” összpontosítva értelmezhetők. Heltai János Imre, Jani-Demetriou Bernadett és Tündik Zita két egymást követő előadása a tiszavasvári roma közösségben jellemző diszkurzív stratégiákat és nyelvi ideológiákat tárták fel, a transzlingválást olyan nyelvpedagógiai koncepcióként értelmezve, amely a sztenderdizáció alternatívája lehet. Sebők Szilárd a metanyelv vs. tárgynyelv opozíció korlátait fejtette ki, rámutatva, hogy a nyelvről szóló megnyilatkozásoknak és egy abszolutizált nyelvnek az elkülönítése olyan más perspektívák jelenlétét fedi el, amelyek tudatosításának fontos következménye lehet a nyelveírásra és a nyelvoktatásra nézve is. Jánk István magyartanárok nyelvi diszkriminációját vizsgáló kutatása alapján kifejtette, hogy az adatközlőinek válaszaiban a homogenista ideológiák mellett megjelentek a nyelvi változatossághoz kedvezőbben viszonyuló attitűdök is. Bár nem ebben a

szekcióban, de az oktatásban érvényesülő ideológiák, a sztenderdközpontú szemlélet szerepével foglalkozott Molnár Mária előadása is, amely rámutatott arra, hogy napjaink anyanyelvi nevelése még mindig nem képes a tanulókat az egyénre és közösségre szabott rugalmassággal jellemezhető, heterogén nyelvi praxisba integrálni.

A két- és többnyelvűségi helyzetben történő oktatást tekintve hallhattak a résztvevők kárpátaljai két- és többnyelvű fiatalok kognitív tevékenységét felmérő kutatásról (Bátyi Szilvia), kárpátaljai iskolások nyelvhasználati sajátosságairól (Nagy Natália), egy televíziós sorozat nyelvi kompetenciát fejlesztő lehetőségeiről (N. Császi Ildikó), illetve a komáromi Variológiai kutatócsoport munkájának eredményeképpen a szlovákiai magyar tannyelvű iskolákban folyó nyelvtanoktatásról, taneszközökről is (Simon Szabolcs, Lőrincz Julianna, Misad Katalin, Lőrincz Gábor).

A nyelvi nevelés digitális környezetét tematizálva szó esett tevékenységközpontú, kommunikációs készségfejlesztésre irányuló digitális tananyagról (Farkas Anett), a magyar nyelvi anyaghoz kapcsolható digitális szövegtankönyvek oktatásbeli felhasználási lehetőségeiről (Kalcsó Gyula), a német és az észti nyelv tanításában hasznosítható online felületekről (Vigh-Szabó Melinda), a kora gyermekkori expresszív szókincs fejlettsége és az IKT-használat közti összefüggések igen aktuális problémájáról (Dávid Mária, Faragó Boglárka, Kecskeméti Székely Zsuzsa, Taskó Tünde), illetve a tankönyvszövegektől az elektronikus tananyagok készítése felé vezető módszertani útról is (Darvas Anikó, Janurikné Soltész Erika).

A tanári attitűdöknek az anyanyelvi és idegennyelvi oktatásban játszott szerepére vonatkozóan hallhattunk előadásokat angol szakos hallgatók jó nyelvtanárra vonatkozó elképzeléseiről (Doró Katalin, T. Balla Ágnes), nyelvtanári motivációs stratégiák alkalmazásáról (Bajzát Tünde) és a magyartanárjelöltek motivációjáról és módszertani tudatosságáról (Zimányi Árpád).

A szaknyelvoktatással és szaknyelvi kommunikációval foglalkozó szekciókban a kérdéskör anyanyelvi és az idegennyelvi vonatkozásai is előkerültek, érintve a gyógyítás (Kuna Ágnes, Eklicsné Lepenye Katalin, Koppán Ágnes), a sport (Tomesz Tímea, Györffy Alexandra), a pedagógia (Nemes Magdolna), a turisztika (Szanyi Ildikó) nyelvi vonatkozásait is. Sturcz Zoltán előadása arra az átfogó szempontra hívta fel a figyelmet, hogy a szakmai képzés során a tudásközösség építésével párhuzamosan szaknyelvi diskurzusközösség is formálódik, ezért a szaktanároknak is vannak nyelvpedagógiai jellegű feladataik; Seidl-Pécs Olivía előadása pedig a terminushasználat tanításának módszertani lehetőségeit mutatta be. Külön szekció foglalkozott a tudományos szövegek kérdéseivel, azon belül az egyetemi tankönyvek idézési módjaival (Csontos

Nóra), a tudományos íráskészség oktatásával (Veszelszki Ágnes), illetve a tudományos szövegek címadásával (Rási Szilvia).

A nyelvoktatás és nyelvtanítás szemléleti és módszertani kérdései több szekcióban is tárgyalásra kerültek, mind a nyelvi helyzetek, mind a lehetséges megoldások tekintetében nagy változatosságot mutatva. A funkcionális nyelvszemlélet érvényesítésének kommunikatív hatékonyságáról (Driussi, Paolo) és a nyelvmenedzsment elméletére építő nyelvtudatosság-növelésről (Bari Diána) szóló előadások jelezték a nyelvoktatás szemléletmódjának fontosságát.

A tanulói aktivitás és bevonódás szerepének különböző lehetőségeit vonultatta fel az élményalapú nyelvtanulás pozitív hozadékainak bemutatása (Patartics Csilla), a projekt módszer üzleti nyelv tanításából származó tapasztalatainak kifejtése (Koltányiné Vadász Viktória, Hukné Kis Szilvia), a magyar mint idegen nyelv oktatásának tekintetében pedig a közösségi oldalak nyelvtanítás- és tanulásbeli felhasználásának ismertetése (Borsos Levente, Kruzslicz Tamás, Oszkó Beatrix).

A nyelvtanulási hatékonyság háttértényezőit tekintve Gaál Zsuzsanna azt mutatta be, hogy milyen nyelvtanulási stratégiákat használnak a középiskolások, Sitkei Dóra pedig a köztesnyelvben megfigyelhető jelenségekről, és lehetséges elméleti magyarázataikról szólt. Papp Miklós előadása arra világított rá, hogy a nyelvi látásmód tágításaként, a nyelvi tudatosság fejlesztéseként a nyelvtörténeti ismeretek közvetítésének is lényeges szerepe lehet a nyelvoktatásban.

A konferencián több előadás is foglalkozott annak a helyzetnek a nyelvpedagógiai következményeivel, hogy a magyar közoktatásban egyre több eltérő nyelvi háttérű, két- vagy többnyelvű tanuló van jelen. Vermeki Boglárka kétnyelvű iskolák működését vizsgálva azt mutatta be, hogyan támogathatják oktatási programok a többnyelvű gyerekeket. Márki Herta egy kínai és vietnámi gyerekeket is oktató budapesti iskolában vizsgálta az idegennyelv-oktatás stratégiáit, és felhívta a figyelmet arra, hogy a hatékony oktatásnak a tanulók hozott nyelvismeretét is fontos lenne figyelembe venni. Schmidt Ildikó előadása arról számolt be, hogy a közoktatásban tanuló kétnyelvű gyerekek magyar nyelvtudásának alakulásában milyen szerepe van az alfabetizálás alkalmazásának.

A rendezvényen belül önálló, Sztari Bernadett jelnyelvi tolmács közreműködésével akadálymentesített panel keretében mutatkozott be az MTA Többnyelvűségi Kutatóközpontjának NyelvEsély projektje is. Bartha Csilla és Romanek Péter Zalán előadása bemutatta, hogy a siketek adekvát bilingvális oktatási programjának kidolgozásához milyen utak vezetnek el. Pachné Heltai Borbála előadásában egy kistelepülés nemzetiségi intézményének pedagógusaival készült interjúk alapján a nyelvekhez, nyelvi kompetenciához, nyelvi változatossághoz, családi nyelvi neveléshez fűződő tanári ideológiákat tekintette át. Szarvas Gabriella és Tima Péter a nyelvészeti képzésben megjelenő szemléletmódokat és az interdiszciplináris kapcsolódási lehetőségeket hallgatói

szemszögből tekintették át. A panelben emellett Tücsök Dorottya ismertette a nyelvi másságról, tudásról, tévhitekről, ideológiákról, multikulturális pedagógiáról, ehhez kapcsolódó attitűdökről végzett, a felsőoktatásban tanuló hallgatók konstrukcióját vizsgáló kutatásának eredményeit.

A rendezvény nagymértékben hozzájárult a szervező PeLi Oktatásnyelvészeti kutatócsoport kutatási irányainak formálódásához is. Az eddig meghatározó többirányú tájékozódás mellett – amelyben a tankönyvek nyelvszemléletének, nyelvi ideológiáinak vizsgálata (Domonkosi Ágnes, Jánk István, Ludányi Zsófia), a grammatika és a helyesírás (Zimányi Árpád, Ludányi Zsófia), a magyar nyelveredet és a névtan (Takács Judit), a stilisztika és a jelentéstan (Lőrincz Julianna) tanítása, a korpusznyelvészet anyanyelvoktatásban való felhasználása, az oktatásnyelvészeti kutatások digitális bölcsészeti támogatása (Kalcsó Gyula), a sportoktatás nyelvi vonatkozású kérdései (Tomesz Tímea), az iskolai nyelvi diszkrimináció (Jánk István) és a tudományos írás kérdései (Rási Szilvia) egyaránt teret kaptak –, a konferencia eredményeként egy integratív szerepű, az anyanyelvi nevelés tartalmi és módszertani kérdéseit is átfogó program terve fogalmazódott meg.

A konferencia két napjának sokszínű előadásai rámutattak, hogy a nyelvi tevékenység alapvető és mégis sokrétű szerepe megkerülhetetlen kérdéseket vet fel a tudás szerveződését, alakulását és alakításának lehetőségeit vizsgálva. A rendezvény előadásainak problémaérzékenysége és tematikai gazdagsága a nyelvi helyzetek és a nyelvi stratégiák sokféleségét mutatta fel. A szakmai munka az előadásokból szerkesztett kötetben, illetve a 2020-ra tervezett II. PeLiKon oktatásnyelvészeti konferencián folytatódik majd.

Irodalom

Domonkosi Á. & Rási Sz. (szerk.) (2018) *PeLiKon2018 – A nyelv perspektívája az oktatásban*. Absztraktfüzet. Eger: Líceum Kiadó.

Ludányi Zs. (2018) Oktatásnyelvészeti kutatások Magyarországon és a határon túl. Beszámoló a PeLiKon2018 – A nyelv perspektívája az oktatásban című konferenciáról. *Anyanyelv-pedagógia* 11/4. 94–99. Elérhető: <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=765> (2019. 03. 15.)

DOMONKOSI ÁGNES – LUDÁNYI ZSÓFIA

Eszterházy Károly Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék
domonkosi.agnes@uni-eszterhazy.hu, ludanyi.zsofia@uni-eszterhazy.hu